

3. Бех М.І. Формування образу “Я – майбутній професіонал” у старшокласників у процесі професійної орієнтації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / М.І. Бех. – К., 2010. – 229 с.

4. Гапонов В.П. Вимогливість до себе та її формування в молодших школярів/ В.П. Гапонов // Психологія: респуб. наук. метод. зб / [Редкол Л.Н. Проколієнко]. – К: Радянська школа, 1987. – Вип. 29. – С. 78 – 87.

5. Карпенчук С.Г. Теорія методика виховання: навч. посіб. /С.Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.

6. Мельник О.В. Профорієнтаційна робота зі школярами в умовах профільного навчання: науково-метод. посібн. / [О.В. Мельник, І.Л. Уличний; за ред. О.В. Мельника]. –К., 2008. – 120 с.

7. Неровных Г. М. Воспитание требовательности к себе старшего подростка в процессе обучения: автореф. дис. на здобуття наук., ступеня канд. пед. наук / Г.М. Неровных. – Иркутск, 1976. – 19 с.

8. Столин В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М.: МГУ, 1983. – 286 с.

9. Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / І.Л. Уличний. – К., 2006. – 225с.

10. Чеснокова И.И. Проблемы самосознания в психологии / И.И. Чеснокова. – М.: из-во “Наука”, 1977. – 144 с.

11. Педагогічний словник [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К.: “Педагогічна думка”, 2001. – 516 с.

УДК 37.091.33:373.5

Пархоменко О.М.

м. Київ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ
ЗАСОБАМИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ**

Анотація. В статті розглядаються аспекти забезпечення професійного самовизначення старшокласників засобами трудового виховання з урахуванням особливостей організації профільного навчання в старшій школі.

Ключові слова: професійне самовизначення старшокласників, профільне

навчання.

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у педагогічній та віковій психології, оскільки стосується вирішального моменту вибору майбутньої професії. Особливої актуальності вона набуває у старших класах. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням сучасної школи є формування в учнівської молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії і подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від самих учнів, прагнення до особистісної самореалізації, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення. Тому вивчення професійного самовизначення старшокласників вимагає сучасного і наукового вирішення.

Зміни в соціальному, політичному та економічному житті України вимагають оновлення і збагачення духовної культури, виховання всебічно розвинутих особистостей, здатних адаптуватися до нових умов розвитку суспільства в країні. Провідна роль у формуванні особистості належить вихованню як об'єктивно – закономірному процесу цілеспрямованої систематичної підготовки до активної участі в суспільному, виробничому та культурному житті. Цей процес базується на відповідному змісті освіти, має свої методологічні та методичні аспекти, які знайшли відображення в дослідженнях багатьох учених, педагогів і психологів, зокрема в працях Ю. Азарова, Ю. Бабанського, Т. Ільїної, І. Лернера, Б. Лихачова, І. Мартинюка, М. Скаткіна, Д. Тхоржевського, М. Ярмаченка та ін.

Трудове виховання розглядається ними як головна складова частина виховання і в системі його здійснення вирішальне значення відводиться школі. Проте в сучасних економічних умовах від учнів вимагається більше того, що входить до змісту шкільних програм. Тому в розв'язанні цієї проблеми важливе місце належить профільному навчанні в шкільних закладах, яке покликане забезпечити можливість реалізувати себе в майбутньому у тій галузі, яка їм природно притаманна і відповідає потребам суспільного виробництва.

Аналіз трудового виховання в системному аспекті показав, що основу виховної роботи складає організація всієї життєдіяльності дітей з врахуванням соціальних інституцій та індивідуальних особливостей, завдяки яким розвиваються всі сторони особистості, її якості. Вирішальну роль останніх визначає цілісний процес виховання, в зміст якого входять різні складові. Залежно від історичного періоду розвитку суспільства, його соціальних, політичних та економічних чинників основні складові виховання змінюються. Відповідно до сучасних економічних умов до основних з них, крім загальноприйнятих упродовж певного часу, таких як розумове, фізичне, трудове, моральне, патріотичне, естетичне, сенсорне, духовне та самовиховання, належать економічне, правове, екологічне. Впливаючи на розвиток якостей особистості, кожна складова виконує свою функцію, які в сукупності становлять процес виховання.

Розглядаючи поняття “виховання” та “трудове виховання” в широкому їх розумінні, можна зробити висновок, що це один і той же процес, оскільки в обох випадках він покликаний формувати у дітей морально – трудові якості, світоглядну свідомість і ціннісні орієнтації, передавати соціальний досвід, надбання попередніх поколінь, готувати їх до активної участі в суспільному, виробничому та культурному житті, до виконання різноманітних соціальних функцій.

Основним і найбільш вагомим засобом трудового виховання є праця. Саме в праці створюються найбільш сприятливі умови для здійснення всіх вищеназваних складових виховання взагалі. Тому, розглядаючи трудове виховання в широкому розумінні цього терміну і зважаючи на сучасні суспільні вимоги, варто віднести до його компонентів такі як розумове, фізичне, моральне, духовне, сенсорне, патріотичне, правове, екологічне, економічне, естетичне та самовиховання. Дані компоненти в їх сукупності вважаємо важливим елементом системи трудового виховання.

Формування здібностей в профільному навчанні старшокласників необхідно вести з врахуванням індивідуальних особливостей особистості. Тобто розглядаючи внутрішні умови розвитку потрібно враховувати

зовнішні умови предметної і мікросоціальної сфери.

Вибір професії складний і довготривалий процес головне в якому послідовність етапів. Визначається дві проблеми. Перша – затягування і відкладання старшокласником самовизначення у зв'язку з відсутності виражених стійких інтересів. Дана затримка часто співпадає із загальною незрілістю, інфантильністю поведінки та соціальних орієнтацій юнаків, що само собою зрозуміло якщо згадати що професійна самовизначеність – один із головних компонентів дорослості і стійкого образу “Я”.

Чітке професійне самовизначення – статистично пов'язано з загальною задоволеністю життям 41%, а серед тих хто не визначився – 26%. Самовизначення означає не автономію від дорослих, а чітку орієнтацію та визначення свого місця у дорослому світі. Поняття “самовизначення”, яке використовується у вітчизняній психології, подібне до поняття “ідентичність”, розробленого американським вченим Е. Еріксоном.

Ідентичність – умова психічного здоров'я, і якщо вона не сформується, то людина не знаходить себе, свого місця у суспільстві, відчувається “втраченою”. Дифузна ідентичність пов'язана з інфантильним бажанням якомога довше не вступати у доросле життя, з стійким станом тривоги, почуттям ізоляції та спустошення. Дифузна ідентичність може виявлятися у відкритому не сприйнятті соціальних ролей, бажаних для сім'ї та найближчого оточення, у неповазі до всього вітчизняного та переоцінці закордонного, у прагнення стати “ніким”.

Тільки реалізована, сформована ідентичність особистості (самостійність, ініціативність, компетентність) дозволяє старшокласнику вирішити головне завдання, яке ставить перед ним суспільство, – завдання самовизначення, вміння розробити свій життєвий план.

Вибір професії – складний та довгий процес, під час якого існує певна небезпека. Наприклад: відкладання у часі професійного самовизначення у зв'язку з відсутністю стійких інтересів.

Звичайно, невизначене майбутнє не дає можливості йти до нього. Спроби батьків прискорити цей процес за допомогою прямого

психологічного впливу, як правило, дають негативні результати, викликаючи у старшокласників зростання тривожності, а іноді і відмову від будь-якого самовизначення, небажання взагалі щось вибирати.

Раннє самовизначення вважається позитивним, хоча теж має свої недоліки. Підліткові захоплення нерідко визначені випадковими факторами. Категоричність вибору та небажання розглянути інші варіанти часто служить психологічним захисним механізмом, засобом втечі від сумнівів. У майбутньому в період юності, це може призвести до розчарування. Іноді рання професіоналізація пов'язана з несприятливими сімейними умовами, низькою успішністю та іншими негативними факторами, які знижують рівень свідомого та добровільного вибору. Важливий також і рівень інформованості старшокласників як про майбутню професію, так і про самих себе. Юнаки та дівчата погано знають конкретні особливості кожної професії, що робить їх вибір переважно випадковим. У виборі професії велике значення має вивчення професійних особливостей, що є необхідним при профільному навчанні.

Вибір професії відображає певний рівень особистісних домагань. Він включає оцінку своїх об'єктивних можливостей (людині, яка у дитинстві не вчилася організувати робоче місце, важко завершити власний проект практичним виконанням) та оцінку своїх здібностей. На старшокласника впливає суб'єктивний рівень вимог, які пред'являються ним до професії, він часто завищений. Найчастіше це стимулює людину до подолання труднощів. Гірше, якщо рівень запитів занижений, і юнак ні до чого не спрямований.

Трудове виховання в профільному навчанні є системним об'єктом як в змістовому, так і в процесуальному його аспектах. Змістовими компонентами трудового виховання є розумове, духовне, моральне, естетичне, правове, екологічне, економічне, фізичне, патріотичне, сенсорне та самовиховання. Процесуальними елементами системи трудового виховання є сім'я, дошкільний заклад, загальноосвітня школа, позашкільні заклади, заклади професійної підготовки та дитячі, учнівські і молодіжні організації й засоби масової інформації.

Система трудового виховання в шкільних закладах за своїм характером є методичною системою і включає такі основні взаємозв'язані елементи як цілі і завдання виховання, зміст освіти, форми, методи і засоби здійснення виховного впливу. Профільне навчання є важливим елементом системи і головним засобом трудового виховання, що обумовлює підходи до визначення змісту й обсягу навчального матеріалу відповідно обраному профілю, а також методики виховного процесу.

Отже, проблема професійного самовизначення учнівської молоді актуалізується у до індустріальний період розвитку суспільства внаслідок суттєвого розширення сфери професійної діяльності людини й можливості обирати нею з поміж невпинно зростаючої кількості одну. Зростання значущості професійної орієнтації в сьогоденні пов'язане із такими реаліями, як введення в сучасних загальноосвітніх школах профільних, професійно спрямованих програм навчання, підготовка учнівської молоді в ліцеях і коледжах до фахової діяльності, прагнення професійної школи зробити свого випускника конкурентноздатним на ринку праці.

Література

1. Єндальцев Є.А. Вибір професії. Соціальні, економічні та педагогічні фактори. – К.: Вища школа, 1982. – 149 с.
2. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М., Просвещение, 1982 – 311 с.
3. Немов Р.С. Психология: Учебник. – Т. 1. – М.: Высшая школа, 1995.
4. Орлов Ю.М. Самопознание и самовоспитание характера: Беседы психолога со старшеклассниками: Книга для учителя. – М., Просвещение, 1987. – 196 с.
5. Павлютенков Є.М. Формування мотивів вибору професії. – К.: Рад.школа, 1980. – 130 с.
6. Профконсультаційна робота із старшокласниками /За ред. Б.О.Федоришина. – К.: Рад.школа, 1980. – 160 с.
7. Сахаров В.Ф. Профессиональная ориентация школьников / В. Ф. Сахаров, А. Д. Сазонов. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.
8. Татенко О.С. Профорієнтаційна робота в школі. – К.: Т-во “Знання”, 1982. – 16 с.

9. Федоришин Є.О. Система профінформаційної роботи із старшокласниками / Є. О. Федоришин, С. Я. Карпиловська та ін. – К.: Рад. школа, 1988. – 178 с.

10. Чистякова С.Н. Профессиональная ориентация школьников: Организация и управление / С. Н. Чистякова, Н. К. Захаров. –М.: Педагогика, 1987. – 157 с.

Піддячий М.І.

м. Київ

ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

***Анотація.** У праці аналізується педагогічна спадщина та емпіричний досвід у побудові системи професійної орієнтації; провідні тенденції розвитку профорієнтації молоді; психолого-педагогічний аспект підготовки молоді до професійної діяльності; політехнічний підхід у формуванні професійної спрямованості; необхідність розвитку творчості, професійної самосвідомості та професійно важливих якостей тощо.*

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства характеризується вдосконаленням міжособистісних соціально-професійних відносин. Гармонійний розвиток суспільства значною мірою відбувається за допомогою фахівців науково-освітніх інституцій, які на основі історичного та емпіричного досвіду пропонують шляхи становлення, розвитку особистості, її профорієнтації в соціумі, формуючи завдання та зміст освіти для сучасного та наступного етапів розвитку суспільства. У цьому процесі особливої уваги потребує молодь, яка поступово успадковує певний об'єм знань від старшого покоління та якісно їх переосмислює і збагачує на новому етапі розвитку суспільств.

Виховання, навчання, професійна орієнтація молоді є невід'ємними складовими цивілізованого демократичного благополучного суспільства, яке має на меті духовне збагачення громади та досягнення стабільної динаміки соціально-економічного розвитку. Одним із шляхів успішної підготовки молоді до життя та активної трудової діяльності є створення на всій території держави мережі для соціально-професійної орієнтації учнів. Вітчизняні дослідники проблем підготовки молоді до життя та активної трудової